

מכות כב

משה שווערד

1. ערוך לנר על מכות דף כא/ב

שם משום זורע ב"ט: קשה לי הא מקלקל לא חשיב מלאכה, וא"כ היאך יתחייב משום זורע ב"ט, כיון דכלאי כרם זרע שאסורים בהנאה א"כ מה תיקון, וכן קשה ג"כ אמה דאמרינן לקמן דמבשל גיד בחלב ב"ט לוקה משום מבשל ב"ט, ומה תיקון כיון שאסור בהנאה משום בשר בחלב, וי"ל כיון דע"י הזריעה והבישול נעשה ראוי לאכול לנכרי שפיר חשיב תקון, ואף דאסור בהנאה ואסור להאכילו לנכרי, מכל מקום חשיב תקון לענין שאם אכלו הנכרי בעצמו, וכן מוכח ממה דאמרינן בפסחים (דף ע"ג) השוחט חטאת בשבת בחוץ לע"ז מה תיקון ומשני תיקון להוציא מידו אבר מן החי ע"ש, והרי שם הישראל ודאי אין יכול להאכיל לנכרי שהרי אסור לו בהנאה משום שוחט לע"ז, ומשום קדשים שנפסלו, ואעפ"כ חשיב תקון לגבי נכרי עצמו אם אכלו שלא להתחייב עליו, כל שכן דחשיב תיקון מה שעושהו ראוי לאכילה לנכרי, ואף שהקלקול יתר על התקון. מכל מקום לענין חיוב מלאכה לא בעינן רק תקון קצת כמש"כ התוספ' בחולין (דף ח) ע"ש, אכן בשבת (דף ק"ו ע"א) מתוספ' ד"ה בחובל נראה דסבירא ליה דתקון לנכרי לא חשיב תקון באיסורי הנאה וצ"ע:

2. ריטב"א

משום מבשל ביום טוב דאמרינן מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך. ואע"ג דהיא אינה אלא בשיש בו צורך יום טוב⁶²⁵ כהוצאת קטן ולולב וספר תורה והבערת אש לחמם, יש לומר דהיא למשרייה לכתחילה, אבל לפטור ממלקות אפילו במבשל כזה אינו לוקה כיון שהבישול בעצמו ראוי ליום טוב ועבד ליה ליום טוב אלא דרביעא עליה אריה דאיסורא.

איתיביה אביו רבי והתנן המבשל גיד הנשה בחלב ביום טוב ואכלו לוקה חמש. פירוש משום אוכל גיד הנשה ומשום אוכל בשר בחלב, פירוש דסבר יש בגידין בנותן טעם ותורת בשר עליו, ומשום מבשל בשר בחלב, ומשום מבשל ביום טוב. ובמסכת יום טוב⁶²⁴ אוקימנא להא כבית שמאי דלית להו מתוך, דאלו לבית הלל אינו לוקה

3. ערוך לנר על מכות דף כא/ב

שם לוקה משום אוכל גיד: קצת קשה דהתנא לא נקט סדר דברי שא מונה אוכל גיד, ואח"כ ב' מבשל משום י"ט ומשום בשר בחלב, ושוב נקט אוכל בבשר וחלב וה"ל לאקדמיה חיובי בישול דקדמי, ועכ"פ היה לו למחשב חיובי אכילת יחד וחיובי בישול יחד, וי"ל דנקט כסדר הכתובים דבתחלה כתיב אזהרת גיד בוישלה, ואח"כ אזהרת בישול י"ט בפ' בא, ואח"כ אזהרת לא תבשל בשר בחלב בפ' משפטים, ואח"כ אזהרת אכילת בשר בחלב דנפקא מלא תבשל דפ' כי תשא דאם אינו ענין לבישול תנהו ענין לאכילה, ואח"כ נקט הבערה ואפיק הבערה ועייל גיד הנשה של נבלה דכתיב האזהרה בפ' ראה, או עצי אשירה דכתיב ג"כ בראה, או עצי הקודש דכתיב בפ' עקב, ולכן נקט התנא כסדר זה דוקא דהוא כסדר כמו שנכתבות האזהרות בתורה, ולכן נ"ל דגירסא דהכא עיקר, דבפסחים ובביצה מיייתי הברייתא בשינוי קצת, שמקדים שם מבשל ב"ט לאוכל גיד, ולזה לא ידעתי טעם אבל לגירסא דהכא אתי שפיר:

4. ריטב"א על מסכת מכות דף כב/א

ופרכי אמתני' דקתני יש חורש וכו' וליחשוב נמי הזורע בנחל איתן ואזהרתיה מהכא אשר לא יעבד בו ולא יזרע פי' דהוא לאו אתא וכדאיתא במס' סוטה. וא"ת והלא נחל איתן אין ראוי לזריעה ולעבודה וכדמתרגמינן נחל בייך. וי"ל דאינהו דהוי בייך השתא יש לו תיקון ע"י טורח עבודה ואסריה רחמנא. וכן נראה מדברי הרמב"ן ז"ל בהלכות רוצח ע"ש:

5. ריטב"א על מסכת מכות דף כב/א

וליחשוב נמי הקוצץ בהרתו. פי' וכגון שקוצצו במחרישה בשעת החרישה. וליחשוב נמי המזיח את החושן והמסיר בדי ארון פי' ומשכחת לה בחרישה זו כגון שהסיר בדי ארון לחרוש בהם וכל שעה שחורש בהם ואינו מחזירן לארון עובר משום לא יסורו ממנו ואפילו אינו נהנה בשוה פרוטה ומזיח את החשן משכחת לה אליבא דאמרו לו חשוב נמי כלאים שהוא לבוש וכגון שהיה לובש את החשן וחורש בו וכל שעה עובר משום לא יזח כנ"ל ואגב אורחין שמענו משמועתינו דלא יזח חשן ולא יסירו לשון לאו ואזהרה הם וכל [ולא] לשון נתינת טעם בלבד כמו שכתב הרמב"ן ז"ל בספר המצות שלו

6. ערוך לנר על מכות דף כב/א

שם וליחשוב נמי המזיח החושן: הריטב"א פי' שזה קאי לאמרו לו דחשיב נמי כלאים, ומיירי שהזיח החושן ולבשו וחרש בו, וכל שעה עובר משום לא יזח, וכן מה דפריך שליחשוב המסיר בדי ארון פי' שחרש בהם, וכל זמן שאינו מחזירן עובר משום לא יסורו ע"ש, והנה מה שכתב דקאי לאמרו לו, טעות סופר הוא, וצ"ל להניא בן חכינאי, דאדרבא אמרו לו לא חשבו כלאים דאינו מן השם, אכן לענ"ד לא הבנתי מניין לומר כן, דלא נגמר הלאו במעת שהסיר והזיח, והרי משעשה כן ודאי לוקה אפילו החזיר אח"כ, וא"כ הרי לא בעת החרישה עבר על הלאווין הללן, ולולא פירושו היה נלענ"ד לפרש דפריך ממזיח ומסיר, כמו דפריך

באינך שמוחק השם בהליכתו בעת החרישה, או קציץ הבהרת בעת החרישה ע"י המחרישה, כמו כן יש לפרש זהויות החושן ע"י המחרישה, ומשכחת כן כגון שכהן גדול בעת שהיה לבוש בגדי כהונה לצורך עבודה עומד שם סמוך לבית הטומאה, ובא כהן וחרש והזיח החשן ע"י המחרישה ונכנס עם החרישה לבית הטומאה, וכי האי גוונא משכחת ג"כ שהסיר בדי ארון ע"י המחרישה, כשהיה הארון עם נושאו סמוך לבית הטומאה, אכן ק"ל שהרי אמרינן ביומא (דף ע"ב) ג"כ הקורע בגדי כהונה לוקה משום לא יקרע, ולמה לא פריך דליחשוב נמי הקורע בגדי כהונה, כגון שהכהן החורש היה לבוש בגדי כהונה. וקרעם ע"י המחרישה והרי זה משכחת בפשטות יותר מהמסיר בדי ארון ומזיח חשן מעל האפוד:

7. ריטב"א

תורת חולין ותורת מוקדשין, תורת מוקדשין שאסור מחיים בגיזה ועבודה, ותורת חולין שמותר באכילה לכל אדם כדכתיב תזבח ואכלת ודרשינן תזבח ולא גיזה ועבודה, ואכלת ולא לכלביך, הלכך המנהיג בו לבדו כמנהיג בשני מינין. וכן המרביעו אפילו במינו*⁶⁵⁸ כמרביע על שאינו מינו, שהרי מרביע קדשים על חולין או חולין על קדשים. והקשו בתוספות⁶⁵⁹ דהיכי שמענו דקדשים וחולין הם כלאים זה בזה⁶⁶⁰, עד שנאמר כן אפילו בגוף אחד המורכב מהם.

ורבינו מאיר הלוי ז"ל פירש דהואיל והבשר והעור שני מינים הם⁶⁶¹, והכא פלגינהו רחמנא בקדשים שעשה הבשר חולין והעור והגיזה קדש, נחלקים העור והבשר זה מזה ונעשה כאלו הם שתי גופים ממש. וכל אלו הפירושים תמוהים שנעשה מסברא שלנו ולא מגזרת הכתוב מגוף אחד שני גופים חלוקין ושני מינין מפני שיש בו דיני הלכות. ובוודאי שאין לנו בזה אלא מה שאמרו בתוספות⁶⁶² שפירש רבינו תם ז"ל סמוך לפטירתו ליישב לזו, וליישב מה שנתקשה לכל במסכת בכורות⁶⁶³ דאמרינן התם דגבי פסולי המוקדשין תלתא צבי ואיל כתיבי, ואמרינן דחד מינייהו לכדרבי הושעיא ור' יצחק, וכתב רש"י

אמר ר' הושעיא המרביע בשור פסולי המוקדשין לוקה⁶⁵⁷ ואמר רבי יצחק המנהיג בשור פסולי המוקדשין לוקה שהרי גוף אחד ועשאו הכתוב שני גופין. פירשו בפירושי⁶⁵⁸ שנתן עליו הכתוב

ואיכא למידק⁶⁶⁹ לדברי ר' יצחק אמאי קתני תנא החורש בשור ובחמור, ליתני בשור לבדו ובשל פסולי המוקדשים, למאי דאסיקנא דקתני מידי דאיתיה בשאלה. וי"ל דפשטיה דקרא דשור וחמור משמע בעי למינקט. ובמהדורא קמא יש בזה פירוש אחר ולא כתבנו כאן, משום כבודם של רבותינו בעלי התוספות ז"ל וסוגיא דבכורות דמסייע להו.

כאן. 656 ד"ה מתקוף, וכ"ה בתוס' שאנץ. (657) בגמ' לפנינו הגירסא לוקה שנים, ובריב"ן כתב לוקה סתם וכ"מ ברמב"ם כלאים פ"ט ה"א, ובחינוך מצוה תקנ, ועיין ברש"ש כאן. ובדק"ס כתב שאינו יודע מהיכן הכניסו המדפיסים תיבה "שנים" שבכל הדפוסים הישנים לא נמצא תיבה זו. 658 ריב"ן ד"ה המרביע. (658) בשו"ת בית יצחק (ח"ב סימן פז אות ו) רצה לדייק מדברי רבינו שאסור להרביע פסוה"מ על פסוה"מ, ולא כמש"כ המל"מ (כלאים פ"ט ה"י) שמתר, ולבסוף דחה דאין ראיה דכונת רבינו על מינו היינו מין שור. ובעצם השאלה אי מותר להרביע פסוה"מ על פסוה"מ עיין מש"כ מו"ר באבי

8. רש"ש על מכות דף כב/א

גמרא המרביע שור פהמ"ק לוקה שנים. נ"ל דא' הוא משום כלאים. והב' הוא משום עבודה כדאיתא בבכורות (ט"ו ב') בין לאחר פדיון הגוזז והעובד בהם סופג אה"א וזה מקרי עבודה כדאיתא במו"ק (י"ב) אין מרביעין בבכור ולא בפהמ"ק ופירש"י דקעביד ביה מלאכה וכתב ל"ת בבכור שורך וזה דלא כהמל"מ פ"ט מהל' כלאים ופ"א מהל' מעילה הל"ט דההיא דמו"ק אינו אלא מדרבנן ומהכ"מ שם נראה שלא היה לפניו הגי' לוקה שנים אלא לוקה סתם וכ"מ שהיה גי' התוס' בבכורות (ל"ג) ואולי שכן היה גם גי' המל"מ:

9. ריטב"א

עשרה⁶⁷², ופשיטא דמילתא, דהא הלכתא גמירי⁶⁷³ לה דמלקות ארבעים חסר אחת הם שהם ראיות להשתלש אלא שיש לו רמז במקרא כמו שאמרו, ור' יהודה לא גמיר להו נקיט קרא כפשוטיה. ומכאן מצאנו תירוץ בתוספות למנין העומר שהוא מ"ט ימים והכתוב⁶⁷⁴ אומר תספרו חמשים יום, אלא שיש לומר כדאמרינן הכא, דלהכי כתוב תספרו מעיקרא, כלומר תספרו מספר של חמשים יום כלומר הסוכם את החמשים. ויש מתרצים דהכי קאמר עד מחרת השבת השביעית תספרו, ולחמשים יום והקרבתם וגו', ושם יש סעד יותר מכאן, דכתב קרא אחרינא⁶⁷⁵ שבעה שבועות תספר לך שהם מ"ט ימים.

והא דתנן כמה מלקין אותו ארבעים חסר אחת, אמרינן עלה בגמרא⁶⁷⁰ מאי טעמא דהא ארבעים כתיב⁶⁷¹, ומהדרין דאי כתיב כדי רשעתו ארבעים במספר הוה משמע ארבעים שלימות, השתא דכתיב במספר ארבעים מנין שהוא סוכם את הארבעים. פירוש דאע"ג דבתרי קראי גינהו, כרכינא להו כחזא כאלו כתיבי בחד קרא כדי רשעתו במספר ארבעים, ולהכי לא כתיב כדי רשעתו ארבעים וכתב במספר ארבעים, לומר דלאו ארבעים ממש אלא מספר שסוכם את ארבעים, וזה ידוע מחכמת המספר כי האחדים שבכלל העשרות הם נקראים י' מספר לאותו

למשפט כאן. 673 וכ"כ הריב"ן, והחינוך (מצוה תקצה), שמה"ת הוא רק ל"ט שדרשו רבנן לקרא מספר הסמוך לארבעים, ולא כהרמב"ם בסנהדרין (פ"ו ה"א) שמבואר בדבריו דס"ל שמה"ת לוקה ארבעים שלמות אלא שרבנן בצרו תדא כדי שלא יבא להוסיף. ועיין בכס"מ שם שהסתפק בדעת הרמב"ם אם הוא רק דרבנן או בקבלה מהלכה למשה מסיני, ועיין בלח"מ שם. ובערוך לנר ד"ה ובצרו כתב דיש נ"מ גדולה בין שיטת הרמב"ם לשיטת הראשונים עיי"ש.

10. רמב"ם יד החזקה - הלכות סנהדרין פרק יז

(א) כיצד מלקין את המחוייב מלקות כפי כחו שנאמר כדי רשעתו במספר וזה שנאמר ארבעים שאין מוסיפין על הארבעים אפילו היה חזק ובריא כשמשון אבל פוחתין לחלש שאם יכה לחלש מכה רבה בודאי הוא מת לפיכך אמרו חכמים שאפילו הבריא ביותר מכין אותו שלשים ותשע שאם יוסיף לו אחת נמצאת שלא הכהו אלא ארבעים הראיות לו:

11. כסף משנה על הלכות סנהדרין פרק יז

כיצד מלקין את המחוייב וכו' שאין מוסיפין וכו'. משנה פרק בתרא דמכות (דף כ"ב) כמה מלקין אותו מ' חסר אחת וכו' רבי יהודה אומר מ' שלימות ופסק חכמים ומדברי רבינו נראה שמה שאינו לוקה ארבעים שלימות הוא תקנת חכמים שכך כתב לפיכך אמרו חכמים ולמד כן ממה שאמר רבה שם כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבה דאילו בספר תורה כתיב ארבעים ואתו חכמים ובצרי חזא הרי שהחכמים הם שעשו כן ואע"פ ששם דרשו מדכתיב במספר ארבעים ולא כתיב ארבעים במספר נראה שסובר רבינו שהוא אסמכתא בעלמא ויותר נראה לי דלטעמיה אזיל שכל דבר שאינו מפורש בהדיא בתורה קרי דברי סופרים וחכמים קבלו ממרע"ה דרשא זו ומטעם זה:

12. ספר החינוך - מצוה תקצה

וחכמים הם חסרו אחת מהארבעים לגדר לאו דלא יוסיף, כן כתב הרמב"ם ז"ל, והוא תימה לפי הגמרא:

13. שו"ע חושן משפט - סימן ב

כתבו האחרונים בתשובותיהם דמי שנתחייב מלקות, יתן ארבעים זהובים במקום מלקות (מהרי"ו סימן קמ"ז ומהר"ם מריזבורק); ולא דינא קאמר, אלא שהם פסקו כך לפי שעה, אבל ביד הב"ד להלקותו או ליטול ממון כפי ראות עיניהם, לפי הענין, למגדר מלתא (וע"ל ריש סימן תכ"ה בהג"ה):

14. שערים מצ' בהלכה

שמעתי ליישב עפ"י מש"כ הרמב"ם (שם)
דלכן מכין רק ל"ט, שאם יוסיף (שיטעה ויוסיף)
לו אחת, נמצא שלא הכהו אלא ארבעים
הראויות לו, ודבר זה הוא דוקא במלקות
ממש, אבל לא בממון. ובפשטות אפשר לומר
שהכוונה לארבעים חסר אחת, וכמו שמצינו
בהרבה מקומות, דנקט ארבעים והוא ל"ט,

15. ספר דברים פרק כה

(ג) ארבעים יבנו לא יסיף פן יסיף להפתו על אלה מפה רבה ונקלה אחיה לעיניו:

16. בעל הטורים על דברים פרק כה פסוק ג

אחיה. בגימטריא זבל שאם נתקלקל ברעי פטור

ונקלה אחיה לעיניו. וסמך ליה לא תחסום. רמז שצריך ליתן לפני השמש מכל מין ומין. סמך לא תחסום שור למלקות לומר שרצועה שמלקין בה היא של עגל משום ידע שור קונוהו (ישעיה א, ג) וזה לא ידע קונו לפיכך יפרע ברצועה של עגל.

17. חזקוני על דברים פרק כה פסוק ג

ארבעים - בשביל שעבר על התורה שנתנה לארבעים יום וילקה ארבעים ויצא מידי ענשו. יכנו - ולא על כסותו והיכן הוא לוקה בין כתפיו.

לא יסיף - והלא כבר נאמר לא תוסיפו על הדבר ולא תגרעו ממנו אם כן למה חזר ואמר לא יסיף לומר לך שאין חכמים רשאים להוסיף אבל לגרוע הרשות בידם ולפיכך העמיד הכתוב הענין במכות הראויות להשתלש.

18. רבנו בחיי על דברים פרק כה פסוק ג

ובמדרש ארבעים יכנו, למה ארבעים, האדם הזה נוצר לארבעים יום ועבר התורה שניתנה לארבעים יום ילקה ארבעים ויצא ידי עונשו. וכן אתה מוצא באדם הראשון, כשנצטוו ועבר עליו לקה העולם בארבעים, עונשי האדם עשר, חוה עשר, הנחש עשר, האדמה עשר, לפיכך כשיעבור האדם על מצוה ילקה ארבעים. וכן אתה מוצא בעונש מרגלים שלקו ישראל ארבעים שנה במדבר, כך דרשו חז"ל במדרש תנחומא בסדר במדבר סיני (סימן כג) בפסוק אל תכריתו (ד, יח):

19. רבנו בחיי על דברים פרק כה פסוק ג

ותראה מלת אחיה בגימטריא ארבעים חסר אחת, ורמז לך הכתוב כי כיון שקבל מלקות כמנין אחיה הרי הוא אחיה, וכן מלת אלה ארבעים חסר אחת עם שלש האותיות:

20. ספר בניהו בן יהוידע על מכות דף כב/ב

כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי קמי ספרי תורה ולא קיימי קמיה גברא רבא. קשא צריך לקרותם רשיעי ולא טפשאי כיון דמבטלים מצות עשה מן התורה. ונ"ל בס"ד דאירי באותם שעושים הידור לתלמיד חכם ולא עושים קימה, ולכן אמר דלא קיימי קמי גברא רבא ...

21. תוספות רא"ש על קידושין דף לג/ב

מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש. וא"ת והא בפי' בתרא דמכות קא עביד ק"ו איפכא דקאמר כמה טפשאי הני אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבא, וי"ל דלעולם ס"ת עדיפא אלא ה"פ התם טפשאי נינהו דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבא דס"ת גופי' לא ידעינן אלא מק"ו דגברא רבא:

22. ספר בניהו בן יהוידע על מכות דף כב/ב

שם מאי טעמא דר' יהודה דכתיב מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הוכתי בית מאהבי. כתבו בשם הריטב"א דהקשה למה אמר מכות לשון רבים והלא מכה אחת היא בין כתפיו, ותירץ דעל הרבה מלקיות קאמר, וכן כתב מהרש"א ז"ל, ונראה דוחק. ונ"ל בס"ד כי מפורש בהרמב"ם הלכות סנהדרין פרק ט"ז וז"ל ומלקהו שלישי מלפניו בין דדיו ושני שלישים מאחוריו שלישי על כתף זה ושלישי על כתף זה ע"ש, וכן כתב רבינו עובדיה ז"ל שלישי מלפניו ושתי ידות אחת על כתף זה ואחת על כתף זו, וזו של ארבעים לוקה אותה בין כתפיו ע"ש, ולפי סברת רבי יהודה לכך אומרים מכות האלה לשון רבים בין ידיך, כי אותה שלפניו היא

בין ידיו ואותה שלאחריו היא כנגדה ממש, וגם זו נקראת בין ידיו מפני שהיא כנגד אותה שלפניו, והם רואים הרושם שלהם ולכן שואלין אותו עליהם:

23. שערם מצ' בהלכה

דאילו בס"ת כתיב ארבעים יכנו ואתו רבנן ✓
בצרו חדא. כתב בספח"ק ליקוטי
מהר"ן (ח"א ספני"ז) דהעיקר תלוי בחכמי הדור
שע"י שהם יודעים לדרוש את התורה כו',
וע"כ העיקר שיהא לו אמונת חכמים ולהזהר
בכבודם, ואף אם נראה לו מהם דבר שאינו
מפורש בתורה כן לפי דעתו, ונדמה לו שהם
עושים ח"ו כנגד התורה, הוא צריך להאמין
שבדאי הם עושים נכונה עפ"י התורה, כי
התורה נמסרה להם, כמו שמבואר בגמ' כאן
דבתורה כתיב "ארבעים יכנו", והם אמרו
ל"ט דוקא, כיהם יודעים עפ"י הדרשות
והמדות כפי מה שנמסר להם שצריך דוקא
ל"ט מלקות, ע"כ צריך להאמין בחכמים
ולהשליך דעתו ושכלו רק לסמוך עליהם. וע"י
בדברינו בסמוך (ד"ה ואתו - כתב) בשם
הבכור שור ויפה עינים.

24. שו"ת תשב"ץ חלק ב סימן נא

כך נוהגין בהרבה מקומו' להלקו' לבעלי תשו' ונר' שיצא זה המספר [כי המלקו'] הן משולשין כדי רשעתו לפניו וכדי שתי
רשעיות לאחריו (עי' מכות כ"ג ע"א) ומלקות של תורה הן ל"ט שלישיתן הוא י"ג ומשום הכי נהוג לומר והוא רחום קודם
תפלת ערבית לפי שהיו נוהגין להלקו' הרשעים בין מנחה ובין ערבית והיו מקרינן אותן הפסוק שיש בו י"ג תיבו' זה נ"ל.
אבל יש אומרים ששלש פעמים אנו קורין אותו פסוק והם כנגד מ' חסר אחת. ...

25. טור אורח חיים סימן רסז

ונוהגין בספרד לומר והוא רחום כבשאר הימים ובאשכנז אין נוהגים לאומרה ולפי הטעם שכתבתי למעלה שאומרים אותו
בשביל המלקות ראוי שלא לאומרו בשבת

26. שו"ע אורח חיים - סימן תרז

כל הקהל לוקים מלקות ארבעים אחר תפלת המנחה, שמתוך כך יתן אל לבו לשוב מעבירות שבידו: הגה - ונהגו שהנלקה
אומר וידויים בשעה שנלקה, והמלקה אומר: והוא רחום יכפר עון וגו', שלשה פעמים שהם ל"ט תיבות כנגד ל"ט מכות
(מנהגים); ונהגו להלקות ברצועה כל דהו, דאינו רק זכרון למלקות; ויקח רצועה של עגל, על דרך שנאמר: ידע שור קונוהו
(ישעיה א, ג) (כל בו); והנלקה לא יעמוד, ולא ישב, רק מוטה (מנהגים) פניו לצפון ואחוריו לדרום (מהרי"ל).

27. שערם מצ' בהלכה

אין אומדין אלא במכות וכו'. נסתפק
בתפארת יעקב (על משניות) בעדים
שהעידו על אחד שחייב מלקות, ואמדוהו
שאינו יכול לקבל רק מקצת מלקות, ואח"כ
הוזמו, והם יכולים לקבל ארבעים, אפשר
דגם הם אינם לוקים רק המקצת שהיו
מחייבים את הנידון.

28. רמב"ם יד החזקה - הלכות סנהדרין פרק יז

(ה) מי שאמדהו וכשהתחיל ללקות נתקלקל מכת ההכאה בין בריעי בין במימי רגלים אין מכין אותו יותר שנאמר ונקלה אחיך לעיניך כיון שנקלה פטור אבל אם נתקלקל מן הפחד מקודם ההכאה אפילו נתקלקל משיצא מבית דין ללקות ואפילו מבערב הרי זה לוקה

29. שערם מצ' בהלכה

הוסיף לו עוד רצועה אחת. עי' מה שכתבנו לעיל (ע"א ד"ה משנה) אם מה"ת לוקה מ' ומרבנן רק ל"ט, או דרבנן קבלו הלמ"מ שילקה ל"ט. ועי' בערוך לנר שיש נפק"מ בין השיטות, לפי הגמ' כאן, שאם לוקה מ' שלימות ומת על ידו, להרמב"ם אינו גולה, ממה שכתב שאם יוסיף לו אחת לא הכהו אלא מ' הראויות לו מה"ת, ולא מצינו גלות מדרבנן, אבל להשיטות דהלמ"מ הוא שילקה ל"ט, ודאי גולה כשילקה מ' ומת על ידו, כיון שהוסיף על המלקות שמן התורה.

30. ריטב"א

בפ"ק דסנהדרין⁶⁹⁴ גבי כלי הדינין, שאמרו שם מקל ורצועה מקל למכות מרדות ורצועה למלקות, וזהו מרדות לשון רידוי כאדם הרודה במקל או ברצועה כמו שירצה, כאב הרודה את בנו והרב את תלמידו, ומכין באיזה מקום שירצו בין מלפניו בין מלאחוריו. ויש שכתבו דמכות מרדות כעין דאורייתא תקנוה קצת, להכותו לפניו ולאחוריו, ומכות המשתלשות וברצועה של עגל ושל חמור, אלא שאין מדקדקין בכל אלו דברים השנויים כאן ולא בכפיתה על העמוד, וכן נראה מדברי רבינו מאיר ז"ל במסכת כתובות⁶⁹⁵. וכתב הוא⁶⁹⁵ ז"ל שאין מוסיפין על מלקות ארבעים, ואדרבה פוחתין מהם לעולם. ומורי ז"ל היה אומר כי מגין הרצועות כפי מה שיראו בית דין שיכול לקבל כפי רשעו ומרדו, ואם הוא של עבירה שכבר עשה יהיה במגין פחות ממלקות, אבל אם הוא על דבר העתיד כגון שמזלזל לקיים דבר של תורה או של דבריהם מכין אותו עד שיחזור ממרדו⁶⁹⁶, וכעין מה שאמרו לענין מלקות דאורייתא דתניא אמרו לו עשה סוכה ואינו עושה, טול לולב ואינו נוטל מכין אותו עד שתצא נפשו, וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות⁶⁹⁷ שלו.

והדבר ידוע שלא נאמרו כל הדברים האלו שבמשנה וגמרא אלא במלקות של תורה דהא עלה קיימא, ואין מלקות בזמן הזה לפי שאין לנו בית דין סמוך הראוי לכך, וכל מלקיותינו אינן אלא מכות מרדות. והמפרשים הראשונים והאחרונים ז"ל נחלקו בזה, כי יש אומרים שאין מדקדקין על מכות מרדות משום דבר מכל זה, אלא שמכין אותו בין במקל⁶⁹⁸ בין ברצועה מכות שיראו בית דין לפי מרדו. וכן נראה מדברי רש"י ז"ל שכתב

31. דף על הדף מכות דף כב עמוד א

בגמ': והרי נזיר - בנזיר שמשון וכו'. וברש"י דההוא אין לו שאלה וכו'.

הנה בנוסח התרת נדרים שעושים לפני ר"ה ויוהכ"פ אומרים: "אפילו נזירות שמשון", ותמה בפתחי תשובה (יו"ד סי' רל"ט ס"ק ו') דהרי מבואר כאן דבנזירות שמשון לא מהני התרה, ומה הפירוש בנוסח ההתרה כאן.

י"ל ענין חדש בזה בהא דלא מהני בנזירות שמשון שאלה, וזה עפ"י מש"כ התוס' (בנזיר י"א א) דאיך מהני תנאי בנזירות הרי ליתא בשליחות. ותירץ דאיתא בשליחות לגבי הקרבנות ע"ש, ועפ"י כתב המנ"ח (מצוה ס"ח) דבנזירות שמשון דליתא בהו קרבנות כלל ל"ש איתא בשליחות וליתא בתנאי ע"כ. וא"כ א"ש עפ"י מש"כ בכלי יקר (פר' מטות) דשאלה מהני בנדרים ונזירות כיון דחשיב בתנאי ע"ש, וא"כ בנזירות שמשון דליתא בתנאי ליתא ג"כ בשאלה ודו"ק היטב בס"ד. (פרדס יוסף החדש פר' נשא)

32. דף על הדף מכות דף כב עמוד ב

בגמ': כמה טפשי שאר אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבא דאילו בס"ת כתיב ארבעים יכנו ואתו רבנן ובצרו חדא.

הרה"ק מאוסטרובצא זצ"ל נפגש פעם הגאון רבינו חיים עוזר גרובזינסקי מוילנא, והלה נפעם מעוצם עומק פלפולו של האוסטרובצ'ר, ואמר זהו "גברא רבה".

אמר האוסטרובצ'ר לי יש להוכיח שהגדר של "גברא רבה" הוא לא מי שהוא למדן ומפולפל יותר, אלא מי שיכול להוריד צער וכאב מיהודי אחר, שאמרו כאן "כמה טפשי כו' גברא רבה, דאתו רבנן ובצרו חדא", ול"ל אמרו מה שנאמר יותר מוקדם בתורה "תספרו חמשים יום" ואתו רבנן ובצרו חדא, שאין סופרין רק מ"ט יום, [עיין רא"ש פסחים פ"ו (סימן מ')] לגבי ספירת העומר, שכן דרך המקראות כשמגיע המנין לסכום עשיריות פחות אחת, מונה אותו בחשבון עשיריות, ואינו משגיח על חסרון הא', כמו ארבעים יכנו]. אלא רואים מכאן שמי הוא זה "גברא רבא" מי שדואג להפחית ולהוריד מכה מיהודי.

33. דף על הדף מכות דף כב עמוד ב

במשנה: כיצד מלקין אותו כו'. בשו"ע (או"ח ס"ו ס"ס תר"ז) הובא המנהג שלוקין בערב יוהכ"פ, ונביא דברי השו"ע והמפרשים מה שנוגע ונלמד מסוגיין.

כתב המחבר (סעיף ו') "כל הקהל לוקים מלקות ארבעים אחר תפלת המנחה, שמתוך כך יתן אל לבו לשוב מעבירות שבידו", וביארו המג"א והגר"א עפ"י דברי הבית יוסף, שבזה"ז שאין לנו סמוכין אין לנו דין מלקות, והוא רק לכפרה במקצת, או להזכיר לו עוונותיו. ובפמ"ג שם (משבצ"ז ד') כתב דלכא"ו אם מכין אותו בחזקה, אז בעבירות דרבנן שלוקין עליהם מכות מרדות, נפטר גם בזה"ז, דל"ב לזה סמוכין, ונק"מ שמיד אח"כ נעשה כשר לעדות.

וכתב שם הרמ"א: "ונהגו שהלוקה אומר וידוים בשעה שנלקה" (וביאר שם הגר"א שכיון שמלקות במקום מיתה עומדת, וכל המומתין מתודין (כדאיתא במשנה בסנהדרין, לכן יש לו להנלקה להתוודות). והמלקה אומר והוא רחום יכפר עון וגו' שלשה פעמים, שהם ל"ט תיבות, כנגד ל"ט מכות. (וכתב שם הגר"א דבמלקות של תורה, אינו אומר רק פעם א' והוא רחום, מדאמרינן לקמן (כ"ג ע"א) מצוה לצמצם ואי לא צמצם חוזר לתחלת המקרא).

וממשיך הרמ"א: "ונהגו להלקות ברצועה כל דהו" (כלו' אע"פ שבמלקות דאורייתא בעי רחבה טפי. מג"א), שאינו רק זכרון למלקות.

ויקח רצועה של עגל על שם ידע שור קונהו (ואף שבמלקות דאורייתא בעי שיהי' בו גם משל חמור כמוש"נ "חמור אבוס בעליו", כאן די בזה מג"א ולבו"ש). והנלקה לא יעמוד ולא ישב רק מוטה, פניו לצפון ואחריו לדרום וכתב שם בהגהות מקור חיים רמז נפלא, ד"מצפון זהה יאתה", וכיון ששאף והתאוה לזהב, ופנה עורף לחכמה שהוא בדרום, לכן הוא לוקה.

ועיין שם עוד במשנ"ב (ס"ק כ') מהפמ"ג דבמלקות דאורייתא מבואר כאן שמכין אותו בכל כוחו, אבל מלקות של עיוהכ"פ שאינו רק לזכרון אינו רק מכות קלות גרידא.

34. דף על הדף מכות דף כב עמוד ב

במשנה: ומכה אותו שלישי מלפניו ושתי ידות מלאחריו.

הכלי יקר (דברים כ"ה ג') מבאר שהוא נגד השלשה דברים שעל האדם להסתכל ואז אין הוא בא לידי עבירה, מאין באת מטיפה סרוחה, לאן אתה הולך למקום עפר תולעה ורמה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה.

ולכן מלקין אותו אחד לפניו, נגד מה שבא מטפה סרוחה, שזה כבר היה, ושתי ידות לאחריו, נגד שתי הדברים שהם באחריתו, שהולך למקום עפר רמה ותולעה, ועתיד ליתן דין וחשבון לפני ממ"ה הקב"ה.

...

וטעם למספר ל"ט, לפי שכפר באחד העולה למספר י"ג ובתורה שנדרשת בי"ג מדות ומרד ביצר טוב הבא אחר י"ג שנה. וכל חוטא נכנס בו רוח שטות והוא נעדר מן הבינה הבאה למ' שנה, לכך נאמר והיה אם בן אם נחקור את הבינה הבאה בשנת מ' והוא דומה כאילו לא הגיע לשנת מ' בזאת תדע כי ראוי להלקותו במספר שאינו ארבעים ממש אלא סמוך למספר זה כי לא עם בינות הוא.